

ТМ	Г. XXXII	Бр. 1	Стр. 207 - 224	Ниш	јануар - март	2008.
----	----------	-------	----------------	-----	---------------	-------

UDK 005.966:[316:929 Богдановић М.] (049.3)

Прегледни чланак

Примљено: 04.12.2007.

Драган Јаковљевић

Филозофски факултет

Никшић (Црна Гора)

ИЗМЕЂУ МЕТОДОЛОГИЈЕ НАУКЕ И МЕТОДОЛОГИЈЕ КАРИЈЕРИЗМА

Резиме

Овај дискусионни прилог доноси, на основу анализе случаја једног утицајног универзитетског наставника који је вршио вишље службене функције, разматрање питања о релацији између научног достигнућа, у јавности признатог ауторитета и каријере. Притом се детаљисано демонстрирају недостаци стручних знања тог наставника и указује на укупно узевши оскудна остварења у његовом специјалном научном домену. Тиме се показује, да у нас и више него просечни наставници на бази интерних околности у академском миљеу као и властитих настојања свакако могу да досегну једну натпросечно узлазну каријеру.

Кључне речи: вредновања у друштвеним наукама, методолошки холизам, методолошки индивидуализам, академске некоректности, методологија унапређивања каријере, несразмера између научног достигнућа и академске каријере

У претходним издањима овог часописа започета дискусија имала је свој непосредан повод у једној спорној процедури за избор у наставничко звање на Студијској групи за социологију Универзитета у Новом Саду. Питања, која су у њој покренута, надилазе међутим својим значајем дати повод и отварају одређене важне теме, које су последњих деценија у домаћој академској јавности биле прећутно скоро табуизоване. Рецимо, извесни волунтаризам писаца реферата за избор у академска звања, олака склоност да се при том и у знатнијој мери одступи од струковних, не сасвим ретко чак и од неких законских стандарда... Такође са тим и сличним процедурама повезано питање савитљивости академских правила поступања. Најзад, пита-

ње о реалним основама на којима почива у јавности наизглед неприкосновени ауторитет одређених домаћих универзитетских наставника.

У до сада вођеној дискусији разматрање датих дилема било је усредсређено на лик и дело умировљене (но наставно и даље вишеструко активне) *проф. Марије Богдановић*, са Одељења за социологију Универзитета у Београду. На бази свих расположивих искустава и сазнања, која сам стекао као дугогодишњи универзитетски предавач такође сам мишљења, да је такво фокусирање врло смислено и адекватно у односу на пропитивање удела непринципијелности у претходно назначеним радњама, процедурама, формирањима ауторитета... и др. на нашој академској сцени. Стога ћу се у ономе што следи и сам држати датог узорка, настојећи да осветлим неке његове релевантне аспекте те укажем на извесне његове реалне консеквенце.

Са каквим ауторитетом колегица Марија предаје општи део методологије социолошких истраживања?

Предмет "Методологија социолошких истраживања" поред питања везаних за различите технике емпиријског истраживања и њихову примену, по правилу садржи и тзв. "општи део", који обично обухвата око 30% његовог укупног градива. Тако стоје ствари и са наставним програмом за дати предмет на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Званично презентовање тог општег дела овог програма на Интернету садржи следеће теме: "Одређење предмета методологије и њеног односа према сродним дисциплинама; појам метода"; "Историјски преглед схватања о социолошком методу (схватања развијена у оквиру марксизма, позитивизма, историзма, неопозитивизма, идр.)"; "Епистемолошке основе теоријске науке (општост, систематичност, објективност, прецизност; теорија, закон, објашњење, разумевање)"; "Метод као начин истраживања у остваривању епистемолошких принципа науке у домену стварања искуствене евиденције и њене анализе" (уп.: Вебсајт /2006/ а).

Оно што је на први мах за упућене видљиво, јесте скоро дословно слеђење тематском члањању присутном у познатој, пре више деценија публикованој књизи "Социолошки метод" од Војина Милића. Дакле, након одласка проф. Милића у пензију, колегиница Марија очигледно није била у стању да унесе никаква потребна побољшања нити неопходна осавремењавања у овај део наставног програма. (Притом је нарочито концепт историјата концепција социолошког метода – који почиње са марксизмом и завршава са позитивизмом – безнадежно застарео и давно превазиђен у модерној стручној литератури.)

Већ овакво несолидно стање програма само собом да јасно наслутити помањкање компетентности ове колегице у односу на

дати део материје предмета "Методологија социолошких истраживања". То бива онда још очитим када се консултује њена званична библиографија објављена на интернет-презентацији Одељења за социологију Универзитета у Београду. Јер, ту се може наћи једва пар наслова директно везаних за овај домен.¹ Узмемо ли у визир библиографску јединицу обећавајућег наслова

"1996 Питање метода, у К. Турза (ур.), Ко ме је још потребна социологија? Гутенбергова галаксија, Београд, стр. 119-127. (Вебсајт /2006/ б)"

то затичемо следеће стање: испоставља се, да је овај "рад" колегиница Марија у својој библиографији приказала необично искривљено. Премда нам наине дати наслов недвосмислено сугерише, да би се радило о једном оригиналном ауторском чланку као прилогу зборнику, ствари стоје битно другачије. Наине, није у питању никакав такав чланак, већ нешто по форми (па и садржају) сасвим друго – и то *конверзација* са уредником датог издања! С обзиром да је последње сасвим тачно и експлицитно наведено већ и у *самом наводу садржаја ове књиге*, где стоји:

"Питања метода (*разговор са Маријом Богдановић*), Турза (1996), стр. 183)"

то се тешко може избећи закључак да је практично на делу својеврсно кривотворење карактера овог написа. Не може дакле бити ни говора о некаквом систематском огледу о "питању методе"! Објективно неадекватним приказивањем дате конверзације у оквиру званичне библиографије се, међутим, ствара погрешна слика о врсти и тежини (тј. теоријском рангу) дате библиографске јединице.² То је свакако некоректан поступак, нарочито имајући у виду искуство и службени статус колегинице Марије. На основу последњег јој је свакако унапред било сасвим јасно, да поступајући тако одступа од у струци давно стандардизованих правила при формирању библиографија. Погледајмо сада два одговора, која је поводом важних методолошких питања она у датој конверзацији формулисала.

Непозната дубина Веберове интерпретације вредносног резонавања. Одговарајући на питање о "позиву социологије" колегиница

¹ Изузимајући ту донекле пар прилога *историјату* методолошких идеја, у оквиру не особито оригиналних чланака посвећених Марксу и Лазарсфелду, у њеној библиографији је тешко и наћи озбиљније прилоге изучавању тог дела наставног градива из "Методологије социолошких истраживања".

² Овде можемо оставити по страни чудне нетачности у навођењу како назива овог прилога датом зборнику, тако и самог зборника, који се у ствари зове "*Чему још социологија*" (!), Гутенбергова галаксија, Београд 1996.

Марија нам је открила, да је социологија "наука која има функцију објективног и критичког истраживања". У прикључном покушају надовезивања на схватања Макса Вебера, она је притом издвојила оно што сматра "једним Веберовим ставом" релевантним за дато питање. Притом је устврдила да он

"... сматра да наука може да утврди *унутрашњи смисао* изабраног вредносног становишта које води неком циљу, затим реалне могућности за његово остварење, друштвене трошкове и последице тог остварења" (стр.125). У прикључку изражава гледиште, да би социологија ваљало да досегне "овај ниво научне експертизе", те да се "њени резултати уважавају", тако да би онда "без сумње било далеко мање негативних друштвених последица... у остваривању одређених практично-политичких одлука" (исто). Из контекста је видљиво да овај прикључни суд она види као развијање 'Веберовог става'."

Такав приказ, међутим, не одговара у веома битним аспектима Веберовој позицији по питању експликације вредновања у друштвеним наукама.³ У његовим релевантним списима о тој проблематици најпре се тешко може наићи на заступање гледиште да вредносна становишта имају некакав "унутрашњи смисао", а такође и на онакав "*став*" какав се помиње у наведеном одговору! Насупрот неадекватном приказу колегинице Марије, при последњем се заправо ради *само о једном*, уз то још не сасвим тачно изложеном *аспекту* Веберовог укупног виђења онога, што је научним путем досежно у домену испитивања вредновања и њихове примене!

Понајвише је, међутим, проблематично даље понуђено тумачење, према којем би се његова позиција по питању односа вредносних опредељења, научних сазнања и примене одређених друштвено-политичких мера сводила на једну поједностављену и оптимистичку варијанту *социјалног инжињеринга*. Таква позиција се наиме драстично разликује од оне коју заступа Вебер. Као што је то на класичан начин изразио у свом чувеном и најмеродавнијем раду по датој тематици "*Смисао вредности у друштвеним наукама*", његово гледиште је не само далеко *далеко комплексније*, већ и упућује у једном осетно *другачијем смеру* него ли амбициозно али у битноме промашено пласирана опаска колегинице Марије. Оно тако садржи као битне компоненте следеће:

а) Тезу о *ирационалности* вредности, које се заправо утемељују коначним одлукама "путем којих душа бира смисао свог чињења";

³ При излагању аутентичних Веберових и Поперових гледишта стриктно следим њихова властита извођења уз делимично узимање у обзир и неких прикључних интерпретативних развоја.

б) снажно инсистирање на "*апсолутној хетерогености*" емпиријских и теоријских питања са једне стране, те вредносних са друге, јасно утврђујући, "да је расправа о једном проблему вођена средствима емпиријске науке или логике смислена, док је за други немогућа" (стр. 235); (Ради се дакле о "потпуно различитим проблемским разинама" када су у питању "истиносна вредност емпиријског утврђивања чињеница" или "ваљаност неког практичког императива као норме", при чему је неодржив сваки покушај "насилног спајања тих двају сфера" – истиче Вебер.)

в) тезу вредносно-етичког *релативизма*, или како се је он позивајући се на класика либерализма и утилитаризма, Џ. С. Мила, волео изразити, "политеизма вредности";

г) на претходну се надовезујућа теза о честим "*колизијама вредности*" и чак читавих "сфера вредности" ("*Kreuzen und Verschlingen von Wertsphären*") у друштвеном животу;

д) теза о двема различитим позицијама етичког просуђивања поступања: о етици *убеђења* са једне, и етици одговорности са друге стране – при чему су само код ове друге реалне последице поступања у средишту пажње, *не* и код оне прве.

Једино што се научно-емпиријским путем може показати у домену практичко-политичког вредновања "уколико одатле треба да буду изведене директиве за неко вредно поступање" јесте онда према Веберу следеће: (1) утврђивање неизбежних средстава (за остваривање претходно усвојених вредносних циљева); (2) утврђивање неизбежних или вероватних пратећих последица; (3) утврђивање узајамне *конкуренције више могућих вредновања*, каква су конкретно колидирајућа у њиховим практичним консеквенцама.

Притом се међутим по његовом мишљењу (а за разлику од крајње једностране, поједностављене и слабо утемељене интерпретативне прокламације колегице Марије) заправо цела расправа баш "*врти око избора циља* (а не средстава за чврсто дати циљ)"! Сам тај одабир мора притом бити "*ствар избора и компромиса*". При расправљању о избору циља долазимо онда до сазнања да се, због чега и око чега не можемо сложити. Оно што се, напротив, путем емпиријског истраживања "сасвим извесно не задобија... јесте било каква нормативна етика или *уопште обавезност ма ког императива*" (Weber /1956/, S. 267)!

Своје гледиште Вебер лепо илуструје на примеру организовања генералног штрајка од стране неког "консеквентног синдикалисте", полазећи од одређеног *идеолошког убеђења* које се узима као апсолутно вредно а не може га се сматрати бесмисленим. Синдикалиста притом настоји, да такво исто убеђење побуди и код других. И тада долази до следеће ситуације: иако је крајњи циљ тог поступања био од почетка осуђен на неуспех, те би такав поступак по основу "вредновања успешности" требао бити оцењен негативно, ствари

стоје другачије. Његовим подузимањем постиже се, наиме, сигурност да је дато почетно убеђење исправно, аутентично, те да се може исказати на делу – тј. да има "снагу да се провери у поступцима". А да би се пак то постигло, поступак организовања генералног штрајка може представљати једино подесно средство. Ту онда није битно навођење разлога за и против таквог штрајка и њихово одмеравање – истиче Вебер. Напротив, право питање гласи: требамо ли бити синдикалиста са консеквентним идеолошким уверењима или не ?

Премда је, дакле, неуспели генерални штрај представљао један *социјално бескористан* поступак, који не обећава никакав успех у погледу измене положаја радника, већ штавише да ће пре доћи до неизбежног погоршања тог положаја – у следу буђења реакционарних расположења код послодаваца – тиме за консеквентног синдикалисту ништа није доказано и он са тачке гледишта свог почетног идеолошког убеђења остаје према Веберу у праву!

У склопу онаквим темељним претпоставкама формираног концептуалног координантног система његове укупне концепције, и гледиште о оном једном аспекту, које је колегница Марија олако прогласила за његов "став" има један јасно другојачије управљени смисао но онај, којег му она придаје. Далеко је, дакле, овај велики теоретичар од тога да би валидност поступања просуђивао искључиво према корисности одн. штетности њиме генерисаних последица, како нам је то ова колегница сугерисала у својој неуко склепаној причи о "једном Веберовом ставу". И никаква "научна експертиза" не може надоместити оне темељне аспекте вредносних опредељивања које је тако рељефно формулисао овај класик социологије. Представа која нам је пласирана кроз одговор на питање г. Турзе као наводно аутентичан Веберов "став" би напротив одговарала једној *плитко позитивистичкој* концепцији социјалног инжињеринга, у којој би се само радило о томе, да прорачунамо позитивне и негативне последице до којих може доћи при реализовању "практично-политичких одлука", како би се онда на бази таквог калкила избегавале једне а форсирале друге последице.

На основу претходног је, дакле, више него јасно да је колегница Марија врло једнострано и у основи недопустиво слабо упозната са аутентичним гледиштима о једном *сувише важном* питању, као што је оно о вредностима, могућностима њиховог научног третмана и примене, а једног *одвећ значајног* аутора у домену социолошке методологије, као што је то Макс Вебер.

Неразумевање методолошке проблематике холизма и индивидуализма. Још драстичнија некомпетентност је, пак, исказана при одговору ове колегнице на питање уредника о "спору између номинализма и реализма" у социологији. Ову не сасвим подесну ознаку је она једнодушно прихватила, говорећи о "*теоријским* схватањима друшт-

ва у облику *номинализма и реализма*" (стр. 121). Тиме је већ наговестила своју недовољну упознатост са овом, у модерној дискусији давно (од стране критичких рационалиста, херменеутичара, неохегелијанских "критичких теоретичара друштва"...) артикулисаном методолошком проблематиком. Та се дискусија одавно у стручној литератури води под знатно прикладнијом и адекватнијом ознаком спора између *методолошког индивидуализма* и *методолошког холизма*. (Тако је и сам Попер своје класично излагање започео разликујући "холистички" и "атомистички" приступ тумачењу предмета истраживања друштвених наука.)

Као што ће то и из даљег цитата бити потпуно недвосмислено видљиво, интервјуисана колегица дата два становишта третира примарно као две дијаметрално супротстављене *онтологије* друштва, на које се онда надовезује једно епистемолошко питање.

Сами изрази "номинализам" и "реализам" јесу, додуше, били помињани у датом контексту, али у једној сасвим другој функцији – наиме, превасходно оној евоцирања извесних *генетских спона* са дискусијама вођеним у средњевековној филозофији. Добро је познато, да су то заправо две изворно и превасходно *семантичке* (а онда и онтолошке, па, дакле, и друштвено-онтолошке) *тезе*, које се тичу питања *дезингнатура* општих појмова. Управо у назначеном маниру су те ознаке превасходно и биле употребљене од стране К. Попера. (Поступак, иначе типичан за европске мислиоце привржене филозофској традицији.) Не схватајући, међутим, интенцију тог евоцирања, уредник зборника је онда спор између присталица методолошког холизма и методолошког индивидуализма практично представио као дефинитивни израз спора између реалиста и номиналиста. Али, заступати *реализам* уопште не значи заступати уједно и *холистичку* онтологију друштвених појава. Јер, и индивидуе и од њих сачињене групе јесу такође сасвим реални ентитети! У следу овде истакнутог резона је онда и сам К. Р. Попер закључио, да је употреба појма "реализам" у датом контексту заводљива – то ће рећи, не сасвим подесна. Стога је он, за разлику од наших двоје вајних дискутаната, напротив одмах приметио да израз "реализам" ваља заменити изразом "*есенцијализам*", јер он боље погађа оно о чему се води реч! Наиме, према есенцијализму универзални термини представљају ознаке које се придају појединачним стварима "због одређеног интринсичног својства које она деле са другим стварима исте врсте" (Popper /1979/).⁴ Попер уједно пружа јасно објашњење, где је била виђена спона са оном семантичком дискусијом средњевековних схоластичара, те зашто је и

⁴ Притом, то својство "постоји независно од појединачних ствари и скупова или група појединачних ствари", а универзални термини означавају универзалне објекте "баш као што сингуларни термини означавају универзалне објекте" (ibid.).

дошло до посезања за датом терминологијом: Наиме, радило се је о проблему тумачења *квалитативног карактера друштвених збивања*, а то питање повлачи за собом оно о *статусу термина* који означавају квалитете. И тако се је кренуло у том правцу, да се једно семантичко-онтолошко (или, како се је Попер рађе изразио, "метафизичко") питање "преформулише тако да постане *проблем научног метода*" (уп. Popper /1979/). Након ове филозофске увертире, он се је том проблематиком стога даље бавио "*само с методолошке тачке гледишта*"(!).

Неупућеност колегице Марије у ово еминентно методолошку проблематику додатно се јасно потврђује и њеним одговором на уредничко питање. Он је гласио, да су то

"два поларна становишта о природи друштва, у оквиру којих се, у првом случају, друштво третира као збир појединаца, а у другом оно види као реалност која је наиндивидуална по својој суштини. Ово се на епистемолошком плану често испољава у домену не само утврђивања карактера друштвених закона него уопште и на могућност њиховог утврђивања. (Стр. 121)"

Најпре бих указао на једну важну нетачност таквог приказа: она се састоји у томе, што је изостављен релациони аспект, тј. *аспект односа међу члановима* друштвених група, биле оне виђене као пуки агрегат или пак наиндивидуални ентитет. У свим меродавним формулацијама дате теме, истиче се пак поред фактора конституције и онај узајамних релација у којима компоненте једне и друге врсте ентитета стоје. Тај важан моменат, међутим, очито потпуно изостаје у управо цитираном приказу. У томе се очитује само још један елеменат укупног непознавања дате тематике.

Даља слабост наведеног приказа садржана је у следећем: карактер релевантних закона може превасходно бити двојак – или узрочни или, пак, *вероватносно-статистички*. Међутим, и у једном и у другом случају иста врста закона у начелу *може једнако важити* како за индивидуе, њихове агрегате и њихове поступке, тако и за целовите велике друштвене групе наиндивидуалног профила и њихово поступање. Тако, рецимо, могу деловању узрочних закона бити подвргнута *оба типа* друштвених ентитета. Према томе, наиндивидуални или индивидуално-агрегатни профил реалности не диктира сам собом какве законитости ће прожимати деловање оних ентитета. Исто тако, када се ради о вероватносно-статистичким законитостима. Насупрот чудно промашеном мишљењу колегице Марије, врста закона која ће бити на делу у одређеној регији реалности, напротив, зависиће од неких других ствари, као што су врсте процеса какве се одвијају унутар та два типа друштвених ентитета и утицаји из окружења каквима су они подложни и изложени.

Из претходног цитата је видљиво да колегица Марија дате концепције види само и једино као "два *поларна* становишта". Тиме још једном показује да је слабо упозната са развојем (иначе у међувремену већ дуго трајуће) релевантне дискусије. Јер, унутар ње су се искристалисале и такве варијанте које више управо *нису* непомирљиво поларизоване, већ насупрот томе *умерене*, отварајући перспективу и за комбиновање одређених аспеката једног и другог становишта – наместо њиховом узајамном искључивању. То је било најпре остварено у виду Агасијеве концепције тзв. "институционалног индивидуализма", а касније и кроз даље умерене варијанте код Шмида и Алберта.

Најзад, велики недостатак њеног цитираног приказа састоји се у свођењу дате тематике на *онтологију* друштвене стварности, и једно прикључно епистемолошко питање (како се могу сазнати законитости које владају једним и другим типом ентитета) не увиђајући (или боље речено не знајући) за њен *управо методолошки вишеструк значај*. (Због чега се иначе та тематика једино и третира у оквиру наставе методологије */!/*). Незгода је тим већа, што је тај методолошки значај претходно био разматран од низа аутора, почев већ од самог отварања (или тачније речено: реактуелизовања) ове дискусије, пре више од 6 деценија.

Већ је сам Попер категорички појаснио да се је радило управо не о пуко онтолошким питањима о "природи друштвене стварности" како нам то у основи сугерише колегица Марија, већ баш о "*методолошким импликацијама* оног метафизичког проблема". Те су се импликације пре свега тичале следећих питања од методолошког значења:

(1) Питање "*разматрања научних циљева и средстава*" (По-пер): према есенцијализму, наука би требало да истражује суштине ствари, које су увек нешто универзално. Са те тачке гледишта научни се проблеми дефинишу у форми питања "*Шта је држава?*" исл. Насупрот томе, алтернативни методолошки приступ поставља научне проблеме у форми питања "*Како се овај део материје креће у присуству других тела?*" Као циљ науке овде се, дакле, узима *дескрипција модуса понашања ствари*. Неки од аргумената есенцијализма су, пак, како је приметио Попер, постали ослоном доктрине "према којој друштвене науке морају да прихвате *историјски метод*, односно ослонац историзма". Категорије друштвених наука би, према томе, биле "*историјски појмови*". Тако би се нпр, истиче он, израз "*буржоазија*" дао дефинисати једино помоћу позивања на њену историју – дакле, на повесни развој њеног формирања и деловања као класе.

(2) Друго методолошко питање у датом контексту јесте оно о *могућности дефинисања* колективних термина преко индивидуал-

них термина, што би повлачило и могућност уклањања колективних термина из употребе. Притом се термини са позиције номинализма-индивидуализма схватају као инструменти којима се користимо у описивању и важе као подложни редефинисању њиховог значења (Попер).

(3) Треће важно методолошко питање у датом контексту јесте оно о *могућности редуктивних објашњења*. Уколико се прихвати холистичка представа о карактеру друштвених група, оне не би ни у ком случају у потпуности подлегале објашњавању путем њихове експликације као агрегата компонената, тј. саставних чланова. Овај методолошки аспект је онда унутар каснијих дискусија био ословљаван као проблем односа психологије и социологије, одн. применљивости одређених модела социолошких објашњења с обзиром на диференцију *микро/макро*-разине друштвене стварности и процеса. А из теоријске перспективе као питање *сводљивости исказа* о друштвеним феноменима на скуп исказа о поступању индивидуа.

И поводом овог одговора колегинице Марије више су него јасни веома озбиљни дефицити у погледу њене компетентности у односу на важна, класична питања везана за општи део *Методологије социолошких истраживања*. У следу анализе оба њена одговора тешко се може избећи закључак, да она за једног редовног професора једноставно не располаже сасвим примереним стручним знањима и корелирајућим ауторитетом у односу на дати, општи домен наставног предмета који предаје већ низ деценија.

Генералне карактеристике научног опуса: без изгледа за дијалектички скок из (невеликог) квантитета у (велики) квалитет

Као што је то већ уочено од неких других учесника у овој дискусији, обим научних радова колегинице Марије из *Методологије социолошких истраживања* у периоду од неких 40 година је – нарочито у периоду након писања и публиковања неизбежне дисертације – сразмерно убог. И у односу на теоријску каквоћу тих радова могу се, такође, изразити одређене резерве. Тако, рецимо, у погледу њихове *систематичности* – премда је дати наставни предмет по свом карактеру управо високо систематичан. Примера ради, њену књигу "*Квантитативни приступ социологији*" је тешко схватити као сасвим систематску методолошку студију. Много пре она представља једну збирку огледа, која у одређеним својим деловима чак више личи на хрестоматију, тј. један мање-више антологијски *преглед консултоване стручне литературе* но на праве ауторске списе (!). У одељцима те књиге се, наиме, поглавито *сажето реферише* шта је један број англосаксонских аутора рекао о једној или другој техници емпиријског истраживања, уз тек по које местимичне узгредне и не особито

далеко идуће коментаре саме списатељице. Оваква врста списа се у срединама са развијенијом научном културом обично третира као тзв. "*rapport o стању стручне литературе*" из одређене области (*der Literaturbericht*).

Даља карактеристика њених небројних методолошких радова јесте сразмерно скучен избор стручне литературе на коју се ослања, а у којој није заступљен низ познатих и важних дела. Поред тога, од иностране литературе колегица Марија је била у стању користити скоро *једино* ону са англосаксонског говорног подручја. Такве не сасвим уобичајене ограничености утицале су онда по свој прилици на меру обавештености о достигнутом ступњу методолошке дискусије.

Међутим, у условима дуготрајнијег изостајања било какве озбиљније конкуренције у бављењу социолошком методологијом у нас, и овакве збирке увелико *репортажних* текстова (у претходно назначеном смислу) су своједобно биле оберучке прихваћене као систематска дела.

Када се ради о данас и у нас незаобилазној инстанци наступања и доказивања на интернационалној струковној сцени, то службе на "изабрана библиографија" колегице Марије из домена социолошке методологије на страном језику садржи само и једино два скромна саопштења од по неколико страница: "Mathematical Models in Sociology" и "Empirical Basis in Marx Study of Society", пласирана на двама Светским конгресима за социологију, одржаним 1978. у Упсали и 1986. у Њу Делхију.⁵ То је за период академске активности од неких четири деценија свакако поражавајуће сиромашан биланс. Ни помена о позивима на елитније научне скупове посвећене методологији у иностранству и тамо одржаним предавањима, озбиљнијим методолошким радовима и предавањима објављеним у реномираним европским и светским социолошким часописима, методолошким прилозима у репрезентативним иностраним зборницима... Такође ни о позивима за држање гостујућих предавања из методологије на иностраним институтима и факултетима, нити најзад о гостујућим професурама из домена социолошке методологије на иностраним универзитетима!

На основу претходнога се може закључити само једно: да је колегица Марија као методолог на међународној разини практично имала и има статус *анонимуса*, те да у помањкању одговарајућег

⁵ У прилике на међународној научној сцени упућенима је већ познато, да на такве мамутске "Светске конгресе" бивају позивани и добијају прилику за презентовање својих саопштења *практично сви* заинтересовани, који имају службени статус на релевантним високошколским установама и уредно су уплатили предвиђену суму за смештај и таксу партиципације на скупу. Другачије стоје ствари са елитнијим научним скуповима за одабране стручњаке.

струковног угледа и рејтинга није било ни интересовања за њу и њено бављење социолошком методологијом на интернационалној сцени. То је дебело разочаравајуће стање ствари када се ради о редовном професору једног од истакнутијих факултета београдског универзитета, уз то још и са катедре наслеђене од једног професора који је поседовао име и извештан углед у иностраној стручној јавности.

Након преузимања катедре било ког од значајних наставних предмета на факултетима прво мерило за вредновање новог предавача састоји се у поређивању са његовим претходником. (Иза тога онда наравно долазе успоредбе са наставницима истог предмета на другим факултетима у земљи, затим у окружењу, те најзад и на широј интернационалној разини.) Погледамо ли како колегица Марија пролази ту прву пробу вредновања, онда можемо констатовати да је резултат јасно депримирајући: јер, њен је претходник на катедри за *Методологију социолошких истраживања* био Војин Милић. Његовим дометима у области методологије се она као наследница његове катедре *није, међутим, успела нити довољно приближити*, а камо ли да би их посве достигла или чак надмашила!

Кад имамо пред собом такву ситуацију, да сукцесор на катедри не успева ни да се поравна са претходником, већ остаје јасно испод његових достигнућа, онда је очигледно на делу један случај својеврсне *академске декаденције*, приметног *пада нивоа* бављења датом научном дисциплином. Ову објективно неумитну околност ваља имати пред очима при било каквим дискусијама о научним остварењима колегице Марије. Та околност нам штавише мора важити као меродавни стартни оквир свеколиких таквих разматрања.

Такав теоријски спуст је на примеру ове колегице, међутим, у широј јавност био практично ефектно надомештен њеним успонима у неким хетерогеним сферама – као што су вршење истакнутих управних функција у администрацијама факултета и универзитета, невладиних организација, израженија присутност у медијима, монополска позицијом и тезгарења на вишеструким факултетима... Тиме се је, уједно, практично (и више него добро) уклопила у неке на Балкану врло апликабилне начине да се постигне имиџ познатог и великог научника. У свету мултикултурализма и разних плурализама има, наиме, и разноврсних модуса на које се све може у јавности бити признат за таквог. Један од њих, који се нешто фреквентније сусреће у културној регији Балкана састоји се у следећем.

Да би се било сматрано значајним, *великим* научним ауторитетом, потребно је (1) да се властита величина процењује из *провинцијалне* перспективе; (2) имати малу или никакву конкуренцију; (3) уколико је и буде, потребно је да је она сачињена од слабаших алтернативних ауторитета (у сваком случају приметно слабашијих од властитог). У стицају наведених околности (1-3) онда се као резул-

тат ствара неодољив *утисак о величини*, који се просто визуелно намеће. Сва су поменута три услова у случају формирања ауторитета колегице Марије игром случаја била сјајно испуњена. Одговарајући ефект онда природно није изостао.

Да би се уједно било и *познатим* научником, потребно је пак (1) бити *присутан у медијима* са ширим досегом у јавности. То научници могу лако постићи, ако се потруде око добрих контакта са таквим медијима, те почну давати изјаве, интервјуе итд. који тангирају за читатељство подстицајна – рецимо политичка, или њима блиска – питања. Након што се је већ на тај начин постало *познатим* научником, у добром делу јавног мњења се по сили инерције одн. својеврсног инстинктивног трансфера иста особа почиње видети и признавати као уједно познати *научник*. ("То је онај познати биолог, социолог, филозоф... !") Синтетизовањем оних двају одредница у јавном мњењу се у продукту добија најзад *познати научник* (тј. представа о његовој назочности). Додатни услов чини, наравно, (2) *запоседање и вршење истакнутих функција* (попут оних декана, челника невладиних организација, ректора, евентуално министра ... итд.), чиме се "познатост" у широј јавности неумитно индукује или чак мултипликује. И оба ова услова су у случају колегинице Марија, наклоношћу звезда и стицајем околности, одавно испуњена. Ни овде није мањкало на пуном учинку.

Може се, дакле, констатовати, да се је сретном коинциденцијом прилика какве су пратиле каријеру ове колегице са оним приликама, које треба да буду на делу да би се по овом балканском моделу образовао имиџ познатог научника од формата, дошло до једне величајуће представе о њеном ауторитету у јавности.

Методологија унапређивања властите каријере и различита срећа у њеној примени

Када је једном била заузела стабилно наставничко место у матичној академској инситутуцији (Филозофски факултет у Београду) са практично *монополским* положајем у односу на заступање датог наставног предмета и у односу на друге факултете на којима се студира социологија у Србији (као и Црној Гори), колегиница Марија се је – обдарена диспозицијама за успоне ка каријеристичким врховима какве фреквентно красе брдско-планинске досељенике у Србију – лако сналазила у плетењу мреже свог индивидуално-клановског утицаја и са њим повезаног напредовања у низању функција.⁶

⁶ У укупном јавном деловању ове колегице да се препознати за многе србијанске Црногорце карактеристичан индискретни *афинитет ка заузимању функција*

Већ је постао надалеко познатим њен јуришнички подухват, којим је уз помоћ још неких лица својевремено заузела канцеларију ректора Универзитета у Београду – буквално протеравши дотадашњег вршиоца те дужности. Но, за једним таквим револуционарним освајањем ректорске функције није било практично *никакве* реалне *институционалне* потребе. Јер, пређашњи неокомунистички режим је практично већ био срушен и сви функционери дотадашње номенклатуре су већ паковали свој пртљаг.

Међутим, за ову колегиницу поента се није састојала у томе, да се напросто постави нови, "демократски" ректор, већ напротив да се устолочи такав, који би био персонално идентичан са њом самом. Уочивши да би остављање слободног простора за одвијање селекционих разматрања те узимање у обзир више потенцијалних кандидата могло искомпликовати ствари и представљати ризик да можда буде изабран неко други (дакле, погрешна особа), она је једним одлучним револуционарним чином (који је у јавности био представљен као "освајање слободе") тај простор затворила, укинувши сваку неизвесност: Ректор је *већ био ту*, у својој канцеларији, чиме су било какав избор и именовање учињени сувишном формалношћу! Уместо тога, сада је новог ректора само требало још накнадно потврдити у том статусу. А то је већ био знатно лакши посао. Аутократским стављањем пред свршен чин, новим демократским властима је колегиница Марија уштедела селекциона процењивања и натезања а за властито именовање обезбедила непогрешиву тачност. Тако су онда и они и она могли бити мање-више задовољни – осим можда неких озбиљних потенцијалних кандидата за ректорску функцију који су овим револуционарно-насилним актом били практично унапред елиминисани из конкуренције и чак онемогућени да уопште презентују своју кандидатуру.

Исти методолошки концепт заузимања функција и власти се је, међутим, исказао потпуно неприменљивим при каснијем несретном настојању ове колегнице да се у прикључку на дотадашњу функцију ректора домогне и (височије) функције министра просвете, изненада упражњену оставком дотадашњег вршиоца те дужности. Јер, као што је и њој самој било јасно, евентуални покушај заузимања кабинета министра просвете по истом моделу по којем је била запоседнута канцеларија и функција ректора, у овом би случају теже ишао. (Већ и због врло вероватног неслагања службе обезбеђења републичких министарстава.)⁷ Такође би и очекивање накнадног лега-

и власти на различитим нивоима, те живахна предузимљивост на плану озбиљења таквог афинитета. (Као што је познато, она је својим породичним пореклом из села *Тепци* /око 480 м н.в./ на Жабљаку.)

⁷ Уз реалан ризик да се добије по леђима (!).

лизовања претходно већ заузете фотеле, тј. функције у овом случају имало минималне шансе да буде испуњено. Тако је амбициозној колегиници преостало само усрдно надање (уз по које дискретно лобирање). Нажалост, тадашњи председник владе се евидентно није дао импресионирати – на њено изражено разочарење.⁸

Примери академских некоректности и релевантно наравоученије

Од оног преломног малерозног тренутка каријера колегинице Марије је на низбрдици. Али она је и до тада већ била повукла довољно проблематичних и штетних потеза који се могу још задуго коментарисати. Рецимо, и у склопу спровођења више процедура за избор универзитетских наставника за које је носила одговорност било као ректор, било као члан одговарајућих рецензентских комисија. Тако је као ректор пристајала и на драстична намештања конкурса на њеном матичном, Филозофском факултету и фаворизовање слабијих кандидата. Осим тога, и сама је учествујући у писању реферата за избор наставника предлагала и такве кандидате, за које је унапред било јасно да по основу важећег "Закона о радним односима" (Члан 202.) не могу бити легитимно изабрани кандидати. (Јер се је, наиме, знало да су и пре избора били у вишеструком пуном и сталном радном односу, као и да ће и након њега остати у таквом ангажману – стичући на противзаконит начин енормне приходе.) У својој бирократској бахатости колегиница Марија није међутим много марила за законе и принципе, када год се је радило о њеним кандидатима (одн. кандидатима њој кооперативних кланова), које је желела наметнути по сваку цену.

Упоредимо ли, пак, овакво понашање са њеним већ уходаним ритуалним зарицањима у академске принципе по медијима, то је тешко не увидети да је на делу било једно *лицемерно пренемагање* намењено широј (и политичкој) јавности.

⁸ Сасвим случајно сам се затекао крај радио апарата када је био емитован потресан интервју једне београдске радио станице са колегиницом Маријом након (и поводом) именовања новог министра за просвету. (Уочи којег је она словила као један од могућих кандидата и, како је овај интервју то јасно показао, чак озбиљно рачунала са понудом да преузме ту функцију). Пошто је претходно наградила новоименованог министра, С. Вуксановића, доводећи у питање његову образованост и прећуткујући реалну околност, да је исти у то време поседовао докторат, разочараној колегиници се је отео вапај: "*Зашто се бежи од људи са искуством?!*" (Мало је фалило, па да уследи разоткривање и саме суштине ствари у облику хамлетовског питања, зашто забога мандат није био понуђен баш њој?) Авај, тадашњи премијер (иначе такође академац са респектабилним искуством) је, изгледа, у међувремену био прочитао подлогу њених каријеристичких стремљења, па се је рађе одрекао њених услуга на датој позицији – као и шире.

И у следу свега претходно утврђеног, ваља дати за право проф. Брдару у његовој у претходном броју *Тема* изнетој поентираној констатацији:

"Не само што Марија Богдановић у методологији није написала ништа значајно, него је систематским негативним деловањем, у подручју много ширем од методологије, уз помоћ широког круга својих колега монополизovala запошљавање људи ... Због монополисања, тезгарења и намештања људи по правилу лошијих од себе, Марија Богдановић, слободно се може рећи, спада међу најзаслужније штеточине у нашој друштвеној науци. (Брдар /2007/)⁹"

Остаје надање да ће након давно потребног реалистичног утврђивања правог стања ствари око значаја научног опуса из домена социолошке методологије колегинице Марије, те уочавања својеврсне егзотичности њених модуса понашања у погледу изборних процедура, гостовања у настави на другим факултетима (за које сама диктира услов долажења на наставу не више од 3 пута у семестру и шиканирања студената вишечасовном наставом у једном те истом дану)... и др., које нам је пружила дискусија отворена у часописима *Теме* и *Социолошки преглед*, наша стручна и академска јавност најзад повући одавно релевантне консеквенце. А то би, пре свега, значило објективније сагледавање једне видно *пренапухане величине* на домаћој академској сцени, те обазривост у односу на њену вишеструко исказану склоност ка бахатим некоректностима унутар деловања на академским институцијама, које су обиловале озбиљним негативним учинцима. Даље пружање прилике за демонстрисање таквих некоректности било би свакако тешко оправдати.

⁹ Не бих се, међутим, могао потпуно сложити са проф. Брдаром у погледу процене опуса Војина Милића, нити укупних капацитета *марксистичког наслеђа* у односу на бављење теоријом друштва. Што се тиче првога, тачно је додуше, да су у Милићевим списима присутни извесни елементи безупитног прихватања марксизма. Али, његово научно дело се нипошто не своди на те и такве елементе! Управо захваљујући томе он је и могао досегнути такав струковни углед у земљи, па и у иностранству. Што се тиче другога, већ сам на једном интернационалном симпозијуму одржаном 1991. у Будви био у прилици да истакнем значај теоријских подстицаја који се још увек могу црпсти из марксистичког предања у доменима теорије права власништва, социологије тржишта, онтологије друштвеног бивства... идр.

Касније сам то мишљење детаљније изложио у огледу "*Друштвене трансформације, морал и етика – Разматрање о потенцијама традиције праксис-филозофије...*", приложеном тематском издању загребачког часописа *Филозофска истраживања* 3-4/2004. И даље сматрам, да поред несумњивог баласта идеолошке догматике којим је оптерећено, марксистичко наслеђе у низу својих сегмената представља уједно и један још увек респектабилан идејни арсенал.

Можда би се, ипак, најважнији налаз претходног разматрања састојао у утврђивању постојања упадљиве *објективне несразмере* између *научних достигнућа* ове колегице са једне стране, и њене *каријере*, одн. високих функција које су јој биле повераване са друге, те пропратне представе о њеном високом научном ауторитету која је једно време била стварана у медијима и до данас оставила извештај варљиви траг. Ради се, напротив, о једном и по домаћим мерилима *више него просечном* (по европским мерилима чак јасно исподпросечном) професору социолошке методологије, који је једним делом стицајем погодних околности а другим својом власититом предузимљивошћу, остварио натпросечну каријеру.

Литература

- Богдановић (1981), Марија : *Квантитативни приступ у социологији*, Службени лист СФРЈ, Београд.
- Брдар (2007), Милан : О Хегеловим пољарицама и неким детаљима из кулоарске историје наше социологије као саставног дела опште нам несреће, у : *Теме*, XXXI, бр. 3, јул-септембар.
- Вебсајт (2006а) Одељења за социологију Филозофског факултета Универзитета у Београду од 19. маја 2006: *Методологија социолошких истраживања* : Наставни програм, Литература.
- Вебсајт (2006б) Одељења за социологију Филозофског факултета Универзитета у Београду од 19. маја 2006: *др Марија Богдановић, редовни професор*: Изабрана библиографија.
- Weber (1956), Max : Der Sinn der "Wertfreiheit" der Sozialwissenschaften, in: derselbe: *Soziologie – Weltgeschichtliche Analysen – Politik*, Hrsg. von Winckelmann, J. E., Stuttgart.
- Popper (1979), Karl R. : *Das Elend des Historizismus*, 5. verb. Aufl., Tübingen.
- Турза, К. / Богдановић, М. (1996) : Питања метода (разговор са М. Богдановић), у: Турза, Карел (прир.): *Чему још социологија?* [зборник разговора са београдским социолозима, претходно емитованих на III. програму Радио Београда], Гутенбергова галаксија, Београд.

Dragan Jakovljević, Nikšić (Crna Gora)

ZWISCHEN METHODOLOGIE DER WISSENSCHAFT UND METHODOLOGIE DES KARRIERISMUS

Zusammenfassung

Dieser Diskussionsbeitrag bringt, anhand einer Analyse des Falles eines einflussreichen Hochschullehrers, der höhere Ämter bekleidet hat, eine Erörterung der Frage nach dem Verhältnis zwischen wissenschaftlicher Leistung, in der Öffentlichkeit anerkannter Autorität sowie der Karriere. Hierbei werden im Einzelnen die Mängel der

Fachkenntnisse diese Lehrers aufgezeigt und auf insgesamt dürftige Errungenschaften in seinem Spezialgebiet hingewiesen. Somit erweist sich, daß hierzulande auch recht durchschnittliche Hochschullehrer aufgrund interner Umstände im akademischen Milieu sowie eigener Bemühungen eine klar überdurchschnittlich aufsteigende Karriere sehr wohl erlangen können.

Schlüsselbegriffe: Wertungen in den Sozialwissenschaften, methodologischer Holismus, methodologischer Individualismus, akademische Unsitten, Methodologie der Karriereförderung, Disproportion zwischen wissenschaftlicher Leistung und akademischer Laufbahn